

ТАМАШ БОРШОШ

/ 1613

Тамаш Боршош (1566—1633) принадлежал към трансилванските маджари и е роден в Сейкейвашархей (Марошвашархей). Пътувал през 1613 г., като пратеник на трансилванския княз Габор Батори до Високата порта (1589—1613).

Посоката на пътуването му била от днешна Румъния: Фогараш — Търговище през България и Стара планина — Къркклисе за Цариград.¹

Както вече се спомена в предговора пътеписът на Боршош се обнародва по новото издание, което носи следното заглавие:

Borsos Tamás, Vásárhelytől a Fényes Portáig. Emlékiratok, levelek. Sajtó alá rendezte a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Kocziány László. Irodalmi Könyvtárhoz, Bukarest 1968, 485. (Тамаш Боршош, От Вашархей до Високата² Порта. Мемоари, писма. Подредил за печат и написал въстъпителното изследване и бележките Ласло Коциани. Литературно издателство, Букурещ, 1968, 485 с.)

В това издание са допълнени някои пропуски на места в текста, но по същество големи различия от първото няма. Тук то е озаглавено на латински,

ПЪТЕПИС НА ТАМАШ БОРШОШ ДО СВЕТЛАТА ОСМАНСКА ПОРТА

«Тръгнахме от Търговище³ в деня на 1 май 1613 г., пристигнахме в Никопол край Дунав на 4 май, където прекарахме чак до 8 ден на същия месец май. И тук ни нагостиха добре, но имаше най-вече такива сладки вина, че не можах да ги пия поради голямата им сладост и сила; така се заситих от уловената в Дунав есетра и есетров хайвер, че си взех и за по път в едно старо гърне хайвер от есетра, а и евреите донесоха подарък две твърде го-

¹ Пътеписа на Тамаш Боршош и следващите двама маджарски пътешественици, Давид Рожняй и Пал Шандор обнародвах в едно съобщение, излязло в органа на Комитета за изкуство и култура. Музеи и паметници на културата, кн. 2/1970, с. 25—27 под заглавие «Известия на трима маджарски пътешественици от XVII в. за някои български селища».

Пътеписът на Боршош там е обнародван по изданието на Самота.

² Буквално: блестяща, светла.

³ Днешният румънски град Търговище на река Яломица в Мунтения.

леми солени риби, по-голямата от които дадох на господин Балаши.⁴

Никопол е на самия дунавски бряг; неговата крепост се намира на голяма и здрава скала. Градът, част от него, е разположен в една твърде грозна яма, на отвратително място; една част от него лежи на страхотен склон, където по никакъв начин не може да се отиде с кола, а всякакви храни, дърва, както и какво ли не и вода в мехове се разнасят в града с магарета, мулета и с коне; целият град е бил изгорен от воеводата Михайл⁵, а и сега още не е застроен добре; той разрушил крепостта и на доста места, тя е имала и земно укрепление откъм възвишението с лозята, на висок хълм, където ходих да видя; но въпреки това той не успял да я превземе.

Излизайки от Никопол, ние вървяхме ден и половина, твърде хубава равнина, подобна на трансилванската, само че земята далече не е така плодородна като трансилванската, а слаба и безводна. После, до осмия ден минавах през ужасно грозни, страшни планински, скалисти, гористи и урвести места, гдето не срещнахме никакъв град. Това се нарича Новак планина.⁶ В селата от Дунав до полите на планината видяхме твърде много копринени буби из местата, където отсядахме, които тъкмо то-

⁴ Ференц Балаши, трансилвански областен управител и по-късно дипломат. По време на една мисия до Високата порта през 1621 г. починал. Боршош попаднал в средите на трансилванските дипломати с неговото застъпничество.

⁵ Тук става дума за влашкия княз Михайл Витязул (Михаил Храбри) (1557—1601), който през 1594 г. воювал срещу турците. По-късно, през 1596 и 1598 г., той на два пъти нападнал Никопол и крепостта му, без да успее да го превземе. Боршош е посетил Никопол недълго след тия неуспешни походи на влашкия княз.

⁶ Наименованието Новак за означаване на Балкана или Стара планина се среща още у Стефан Герлах. За това име у него четем: «На височината между два върха се намира едно българско село, в което живеят само християни. Пред селото има стара зидина, гдето е имал жилището си деспот Новак Дебели (Траяновите врата). А това място е току-речни ключът и портата на България и границата на Тракия». (Вж. Доосвободженски пътеписи. Съставил Георги Клисаров. Редактор проф. Любомир Динев. Наука и изкуство. София, 1969, с. 65). За същия Новак Дебели Иречек пише: «На Новака Дебелича и Марка Краля приписваха жителите на тие места в 16 век и Траяновите врата в Капуджика». Вж. Стари пътешествия по България от д-р Конст. Иречек. Пер. сп. кн. VII (1884), с. 112—113. За планина Новак (Noah), която се наричала Хемусови планини и се простира от Черно море до Бяло море говори и Янош Комароми (вж. тук неговото описание по-нататък!). Споменава я и Шебеши (ср. пак тук в неговото описание!). Както се вижда и тримата маджарски пътешественици в това отношение черпят от един и същи извор. В новото издание на Тамаш Боршош Ласло Коциани свързва името Новак с Баба Новак, загинал в 1601 г., който от беден момък се издигнал до пълководец и воювал срещу турците първо в България, а по-късно бил начело на войните на влашкия княз Михайл Витязул. Заподозрян от последния, че преговарял и с турците, бил убит. Пак по мнението на същия издател «малкият Балкан бил назван по името на Баба Новак». Това твърдение се основава на народно предание. В една своя бележка при описанието на Янош Комароми неговият издател Ищван Самота пише за Новак Дебеляк, че бил «един от най-почитаните герои на старите български народни песни».

гава се развиваха и бяха като малки, дребни зелени гъсеници.⁷

Тук се намира планината Новак, в края на която има пространна земя, чиято дължина изглежда да е колкото две маджарски мили⁸, толкова е и ширината ѝ; в средата ѝ се намира един сарай на императора — сиреч императорска резиденция — макар и да е далече от Цариград⁹; но понякога императорите отиват там да прекарват и ловуват. Прочутата Варненска крепост¹⁰, където турците разбиха развратния крал на маджарите, Жигмонд¹¹, е близо до тоя сарай. Русчущкият (оросчишкият) път се съединява тук с никополския, хубавият път дори минава оттук към Одрин за Ямбол, а оттам оставя Одрин отдясно на един ден път и отива в Баба Ески, това е най-хубавият път по сухо за Цариград в цяла Европа, но ние минахме по долния път за Къркклисе по ужасно скалисти места и през всички ония страшни планини, които Вергилий нарича «Планини на Тракия» (Montes Thraciae), за които написал Буколиката. Тук бяхме на 15 май; но в тоя сарай ние не отседнахме; дотук е все граница на България.»

Следващия ден, 16 май, Боршош и хората му пристигнали в Ескиполис¹², където и пренощували. Тук той разказва за бягството на един готвач от експедицията и мерките, които били взети от турците за залавянето му. За Ескиполис той съобщава, че някога бил граница на Гърция откъм България и бил силен град, но сега запустял. Под него сега се намирал един малък полски град¹³, в който живеели гърци. Запустялата крепост се намирала на върха на страшно големи скали, така че, който отивал към морето откъм Силиврия, можел да види от 12 маджарски мили разстояние върха заедно с крепостта. Страшните скалисти планини, които започват от Ескиполис се простират до Черно море, почти до Варна, и тия планини сега по простому се наричат къркклисенски планини, в старите истории ги наричали тракийски планини (Montes Thraciae).

На 17 май групата пристигнала в Къркклисе, голям турски град, който гърците някога наричали Quadraginta Ecclesia, и той бил хубав турски град. Оттук до Цариград нямало нищо интересно за описване, «само вървяхме през твърде грозни, мръсни гори и каменисти пътища».

⁷ В една своя бележка под линия първият издател на Боршош, Ишван Самота съобщава, че най-старото известие за бубарство в България произхождало от 1640 г. и се споменавало някъде около Търново.

⁸ Една маджарска миля е равна на 8,353,6 км.

⁹ Под император тук трябва да се разбира турският султан.

¹⁰ Тук Боршош погрешно смесва Варненската с Никополската крепост, където през 1396 г. е станала известна битка между сборната европейска войска, предвождана от маджарския крал Сигизмунд (Жигмонд) и турците. Поражението на европейските сили било пълно.

¹¹ Сигизмунд (Жигмонд) 1387—1437), маджарско-чешки крал и римо-германски император. Последен монарх от Люксембургската династия.

¹² Ескиполис или Ескиполос. На турски днес Полос, средновековният византийски Скопелос, село на северозапад от Лозенград (Къркклисе), днес Къркларели, и на северозток от Одрин.

¹³ Може би авторът има пред вид градчето Петра.